

SOCIALINĖS ATSAKOMYBĖS VERTINIMAS VIEŠAJAME SEKTORIUJE

Agota Meištaitė, Aleksandras Patapas

*Mykolo Romerio universitetas,
Ateities g. 20, LT-08303, Vilnius*

Anotacija

Straipsnyje nagrinėjama socialinės atsakomybės vertinimo problema viešajame sektoriuje. Šiuo metu taikomi įmonių socialinės atsakomybės vertinimo būdai yra gana riboti – jie apima tik tam tikrą įmonių socialinės atsakomybės sritį (pvz., aplinkosauginę) arba pavienius kriterijus. Todėl svarbu nustatyti viešojo sektoriaus įmonių socialinės atsakomybės vertinimo pagrindą sudarančius kriterijus, kurie būtų aktualūs būtent klientams. Todėl formuluojama **mokslinė problema** – kaip reikėtų vertinti viešojo sektoriaus įmonių socialinę atsakomybę.

Reikšminiai žodžiai: socialinė atsakomybė, viešasis sektorius, vertinimas.

Įvadas

Temos aktualumas. Socialinės atsakomybės sąvoka per pastaruosius kelis dešimtmečius tapo viena plačiausiai aptariamų verslo, mokslo, visuomenės raidos kontekste. Nors ji nėra nauja, bet šiandien aktualizuojama naujai. Įmonės, suprasdamos socialinės atsakomybės svarbą ir poreikį, integruoja jos aspektus į savo kasdienę veiklą, tačiau problemos kyla, kai siekiama įvertinti įmonių socialinę atsakomybę praktiškai, t. y. iš vartotojo pozicijos. Šiuo metu taikomi įmonių socialinės atsakomybės (SA) vertinimo būdai yra gana riboti – jie apima tik tam tikrą įmonių socialinės atsakomybės sritį (pvz., aplinkosauginę) arba pavienius kriterijus. Be to, pats ĮSA vertinimas nėra nuoseklus ir sistemingas. Verslo įmonės, ypač tarptautinės dažnai skelbiasi esančios socialiai atsakingos, tačiau viešasis sektorius šioje srityje dar smarkiai atsilieka (Gruževskis, Vasiljevienė, Moskvina, Kleinaitė, 2006). Daugelis autorių (Čiegis, Gavėnauskas, Petkevičiūtė, Štreimikienė, 2008) nagrinėja socialinės atsakomybės lygį globaliame kontekste, kai kurie autoriai akcentuoja socialinės atsakomybės lygio kilimą viešajame sektoriuje (Holjevac, Maskarin, 2007; Šimanskienė, Kutkaitis, 2009; Marčinskas, Seiliūtė, 2008), tačiau neaišku, kaip įvertinti socialinę atsakomybę viešajame sektoriuje. Tai, kad nėra tinkamo įmonių socialinės atsakomybės vertinimo įrankio (Šimanskienė, Kutkaitis, 2009; Marčinskas, Seiliūtė, 2008), gali sąlygoti dvi tarpusavyje susijusios priežastys. Pirmą, ĮSA vertinimas vartotojo požiūriu yra vis dar nauja ir ribota mokslinių tyrimų sritis. Antra – tam, kad būtų galima sistemingai vertinti įmonių socialinę atsakomybę, pirmiausia reikia apibrėžti, ką ji apima. Svarbu nustatyti viešojo sektoriaus įmonių socialinės atsakomybės vertinimo pagrindą sudarančius kriterijus, kurie būtų aktualūs būtent vartotojams, bei rasti tinkamiausią būdą tuos kriterijus įvertinti. Todėl formuluojama **mokslinė problema** – kaip reikėtų vertinti viešojo sektoriaus įmonių socialinę atsakomybę.

Iš esmės socialinės atsakomybės idėją būtina traktuoti ne tik kaip moralinį imperatyvą, bet kaip konkrečių veiksmų instrumentą, naudojamą sprendžiant problemas. Socialinė atsakomybė inspiruoja tvarumo raišką konkrečiuose veiksmuose. Neretai sudėtinga tiksliai atskirti socialinę atsakomybę ir tvarumą, nes socialinė atsakomybė gali būti laikoma koncepcija, kurioje siekiama holistiškai derinti ekonominius, socialinius, tvarumo tikslus.

Tyrimo objektas - socialinės atsakomybės vertinimas viešajame sektoriuje.

Tyrimo tikslas - įvertinti socialinės atsakomybės aspektus viešajame sektoriuje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti socialinės atsakomybės sampratą teoriniu aspektu.
2. Apibrėžti socialinės atsakomybės įvertinimo kriterijus viešajame sektoriuje.

3. Apžvelgti socialinės atsakomybės aspektus viešajame sektoriuje.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, dokumentų analizė. Sintezės ir apibendrinimo metodai naudojami siekiant apibendrinti surinktą mokslinę literatūrą bei sudaryti nagrinėjamo proceso vertinimo pagrindą. Gauti duomenys yra susisteminti ir apibendrinti.

1. Socialinės atsakomybės samprata teoriniu aspektu

Socialinės atsakomybės terminą vartojo filosofas Hutchinsas jau 1940 metais, kalbėdamas apie žodžio laisvę (Acquier, et al., 2007). Anot filosofo, žiniasklaidos atstovai turėtų būti laisvi ir visapusiškai informuoti visuomenę. Ypatingai šalyse, kur valdžios atstovai cenzūroja pranešimus, leidžia viešinti tik tą informaciją, kuri yra priimtina valdžios atstovų atžvilgiu.

Terminas "socialinė atsakomybė" nėra pastovus. Ši sąvoka nuolat kinta atspindėdama konkretaus laikotarpio aktualijas, visuomenės rūpesčius ir lūkesčius organizacijų atžvilgiu. Šiuo metu verslo kultūra, standartai ir įmonių socialinės atsakomybės (SA) principai formuojami Vakarų šalių patirties pagrindu. „Socialinė atsakomybė“ – terminas vartojamas lietuvių kalboje yra tiesioginis vertinys iš anglų kalbos „social responsibility“ termino. Šio termino koncepsija nuolat kinta ir skirtingi autoriai skirtingais laikotarpiais jį vis papildydavo ar patobulina. Analizuojant skirtingų užsienio autorių darbus (žr. 1 lentelę) siekiama palyginti SA termino koncepsijos kitimus skirtingais laikotarpiais, tuo pačiu išskiriant pagrindinius sampratos elementus.

1 lentelė. Socialinės atsakomybės termino kitimo analizė

Autorius (metai)	Termino apibrėžimas	Pagrindinis elementas
Jones (1980)	Socialinė atsakomybė – tai suvokimas, kad įmonė turi kitus įsipareigojimus socialinėms grupėms nei įmonės akcininkams ir įstatymams.	Įsipareigojimas socialinėms grupėms
Rosam, Peddle (2004)	SA nėra verslo sistemos dalis – tai yra vienakryptė verslo filosofija ir ši reiškini apibūdina kaip organizacijų filosofinį požiūrį.	Vienakryptė verslo filosofija
Kotler, Lee (2008)	SA – tai organizacijos įsipareigojimas didinti visuomenės gerovę, taikant savarankišką verslo praktiką ir naudojant įmonės išteklius.	Visuomenės gerovės didinimas
Acquier, Gond (2011)	Socialinė atsakomybė – tai organizacijos įsipareigojimas vykdyti tą politiką, priimti tuos sprendimus, ar atlikti tuos veiksmus, kurie yra pagrįsti visuomenės lūkesčiais.	Įsipareigojimas vykdyti politiką, pagrįstą visuomenės lūkesčiais
Archie (2018)	Socialinė atsakomybė reiškia, kad verslininkai turi sekti ekonominės sistemos veiksmus, kad patenkintų visuomenės lūkesčius.	Visuomenės lūkesčių tenkinimas
Solihin, Faritsal, Hidayat (2022)	SA – tai organizacijos priimti sprendimai ir veiksmai, kurių priežastis bent jau iš dalies viršija organizacijos tiesioginius ekonominius ar techninius interesus.	Sprendimų, viršijančių organizacijos interesus priėmimas

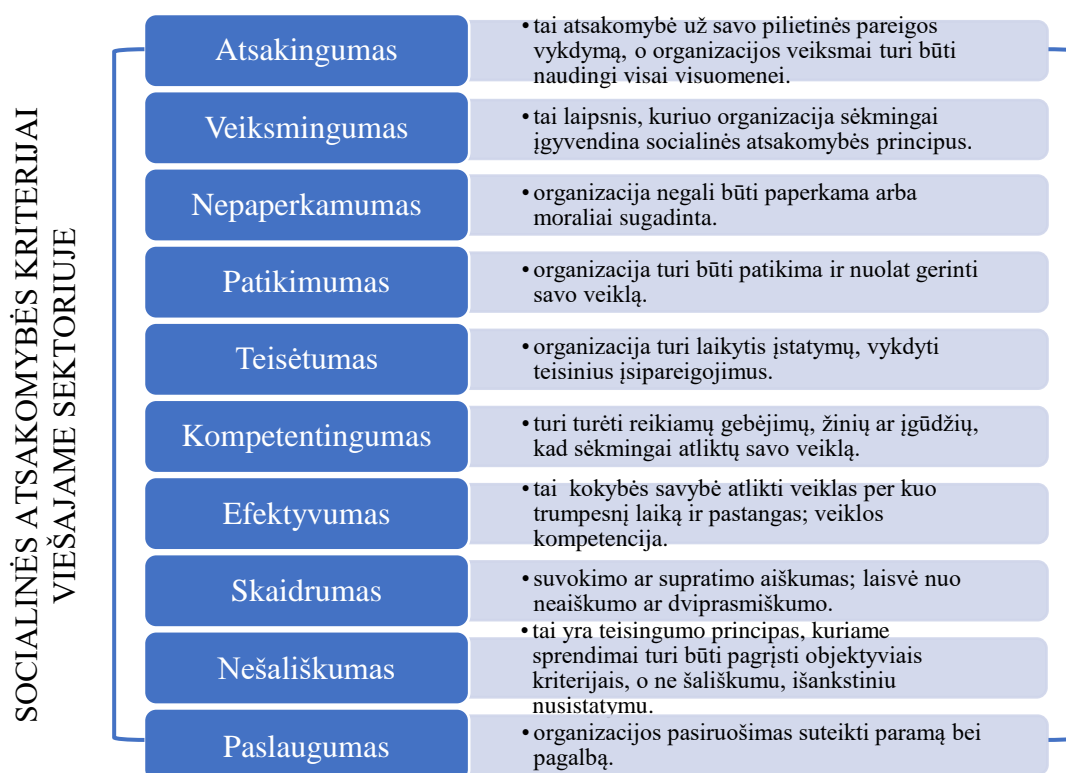
Iš 1 lentelės matome, kad SA pirmiausia buvo suvokiama kaip tam tikras įsipareigojimas socialinėms grupėms (Jones, 1980), tačiau vėliau šis SA termino suvokimas kito ir Rosam bei Peddle (2004) SA jau apibrėžė kaip vienakryptę verslo filosofiją ir SA reiškini apibūdino kaip tam tikrą organizacijų filosofinį požiūrį. Vėliau SA imta laikyti organizacijos įsipareigojimu didinti visuomenės gerovę, taikant savarankišką verslo praktiką ir naudojant įmonės išteklius (Kotler, Lee, 2007) ar vykdyti tą politiką ir priimti tuos sprendimus, bei atlikti tuos veiksmus, kurie yra pagrįsti visuomenės lūkesčiais (Acquier, Gond, 2011). Šiuo metu SA suprantama, kaip organizacijos

sprendimai ir veiksmai, patenkinantys visuomenės lūkesčius (Acquier, 2018) ir viršijantys organizacijos tiesioginius ekonominius ar techninius interesus (Solihin, Faritsal, Hidayat, 2021).

Apibendrinant galima teigti, kad SA yra ne tik tam tikra organizacijos filosofijos kryptis, organizacijų išsipareigojimas socialinėms grupėms didinti visuomenės gerovę panaudojant įmonės išteklius, bet ir priimti sprendimus ar taikyti tokius veiksmus, viršijančius organizacijos tiesioginius ekonominius ar techninius interesus, kurie patenkintų ar net pranoktų visuomenės lūkesčius.

2. Socialinės atsakomybės įvertinimo kriterijų analizė viešajame sektoriuje

Vertinant SA taikymo paplitimą viešajame sektoriuje, pripažįstama, kad viešasis sektorius atsilieka nuo privataus sektoriaus, kuris yra pažengęs etikos institucionalizavimo procesuose (Vasiljevienė, 2006). Todėl naujų viešojo sektoriaus vaidmenų analizė sudaro prielaidą nagrinėti tolimesnę SA raidą. SA aplinkosaugos aspektas tapo pirmuoju SA įgyvendinimo žingsniu link valstybės valdžios institucijų socialiai atsakingo elgesio išsipareigojimo (Ward, 2004). Tauginienė (2013) išskiria šiuos pagrindinius SA kriterijus viešajame sektoriuje: atsakingumą, veiksmingumą, nepaperkamumą, patikimumą, teisėtumą, kompetentingumą, efektyvumą, skaidrumą, nešališkumą ir paslaugumą (žr. 1 pav.).

1 pav. Socialinės atsakomybės kriterijai viešajame sektoriuje
(sudaryta autorės, remiantis Tauginiene, 2018)

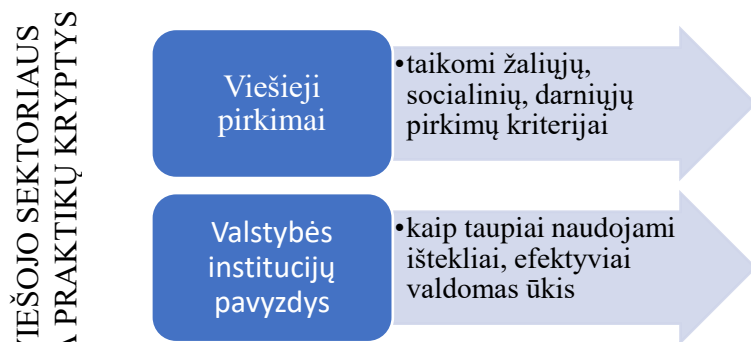
Apibendrinant SA pateiktus kriterijus, galima teigti, kad viešajame sektoriuje naujoji viešoji vadyba pabrėžia tokius SA kriterijus: efektyvumas, veiksmingumas, kompetencija. Tačiau ranguojant kriterijus, pažymėtina, kad viešajam sektoriui būdingi šie trys kriterijai kaip pactys svarbiausi: teisėtumas, nešališkumas ir nepaperkamumas. Taip pat viešajam sektoriui būding šie kriterijai: atskaitingumas, patikimumas, efektyvumas ir kompetencija.

3. Socialinės atsakomybės aspektai viešajame sektoriuje

Suvokiant viešąjį sektorių kaip organizacijas, dirbančias žmonių labui, tai viešojo sektoriaus organizacijų SA turėtume suprasti kaip jų veiklą visuomenės gerovei.

Kaip praktinį tokios prieigos pavyzdį galima paminėti Nacionalinės įmonių socialinės atsakomybės plėtros 2009–2013 m. programą ir priemonių planą, kurių tikslas buvo skatinti bei tikslingai koordinuoti ir reglamentuoti socialinės atsakomybės siekimą ir įgyvendinimą Lietuvos įmonėse ir organizacijose. Didžioji dalis suplanuotų priemonių skirtos socialiai atsakingo verslo gairėms kurti, informacijai ir socialiai atsakingoms verslo įmonėms apdovanoti. Šios strateginės priemonės iliustruoja, kad viešojo sektoriaus suponuota funkcija yra politinės bazės ir aplinkos, palankios socialiai atsakingam elgesiui, kūrimas (Rybnikova, Toleikienė, 2015).

Konkrečios praktikos, skatinančios socialinę viešojo sektoriaus institucijų atsakomybę, yra siejamos su dviem sritimis. Viena – tai viešieji pirkimai, kuriuose taikomi žaliųjų, socialinių, darniųjų pirkimų kriterijai, užtikrinantys viešųjų pirkimų skaidrumą, antra – valstybės institucijų rodomas pavyzdys, kaip gali būti taupiai naudojami ištekliai ir efektyviai valdomas savas ūkis (Rybnikova, Toleikienė, 2015) (žr. 2 pav.). Kaip antriniai socialinės atsakomybės kriterijai traktuojami darbuotojų motyvavimas atsakingai vykdyti jiems skirtas funkcijas ir bendrų partnerystės projektų su suinteresuotosiomis šalimis įgyvendinimas.

2 pav. SA praktinių kryptys viešajame sektoriuje
(sudaryta autorės, remiantis Rybnikova, Toleikienė, 2015)

Apibendrinant įvairių autorių išvalgas galima teigti, kad norint įdiegti socialinę atsakomybę viešojo sektoriaus organizacijose, visų pirma reikia skatinti tiek vadovus, tiek jų darbuotojus, tiek ir suinteresuotųjų grupes laikytis socialiai atsakingos veiklos principų. Tokiu būdu organizacijų socialinės atsakomybės principai įgautų stabilumo ir suteiktų orientaciją ir galiotų kaip formalūs kriterijai viešojo sektoriaus organizacijų veiklai įvertinti.

Išvados

1. Išanalizavus socialinės atsakomybės sampratą teoriniu aspektu galima teigti, kad SA yra ne tik tam tikra organizacijos filosofijos kryptis, organizacijų išipareigojimas socialinėms grupėms didinti visuomenės gerovę panaudojant įmonės išteklius, bet ir priimti sprendimus ar taikyti tokius veiksmus, viršijančius organizacijos tiesioginius ekonominius ar techninius interesus, kurie patenkintų ar net pranoktų visuomenės lūkesčius.
2. Apibrėžiant socialinės atsakomybės įvertinimo kriterijus viešajame sektoriuje teigtina, kad viešajame sektoriuje naujoji viešoji vadyba pabrėžia tokius SA kriterijus: efektyvumas, veiksmingumas, kompetencija. Tačiau ranguojant kriterijus, pažymėtina, kad viešajam sektoriui būdingi šie trys kriterijai kaip patys svarbiausi: teisėtumas, nešališkumas ir nepaperkamumas. Taip pat viešajam sektoriui būdingi ir šie kriterijai: atskaitingumas, patikimumas, efektyvumas ir kompetencija

3. Apžvelgus socialinės atsakomybės aspektus viešajame sektoriuje galima teigti, kad norint įdiegti socialinę atsakomybę viešojo sektoriaus organizacijose, visų pirma reikia skatinti tiek vadovus, tiek jų darbuotojus, tiek ir suinteresuotųjų grupes laikytis socialiai atsakingos veiklos principų. Tokiu būdu organizacijų socialinės atsakomybės principai įgautų stabilumo ir suteiktų orientaciją nepaisant politikos ar politinių veikėjų kaitos, galėtų kaip formalūs kriterijai viešojo sektoriaus organizacijų veiklai įvertinti.

Literatūra

1. Acquier, A., Gond, J. P. (2007). Aux sources de la responsabilité sociale de l'entreprise: à la (re) découverte d'un ouvrage fondateur, Social Responsibilities of the Businessman d'Howard Bowen. *Finance contrôle stratégie*, 10(2), 5-35. Prieiga per internetą: <https://www.researchgate.net/profile/Jean-Pascal-Gond/publication/4797228>.
2. Čiegis, R., Gavėnauskas, A., Petkevičiūtė, N., Štreimikienė, D. (2008). Ethical values and sustainable development: Lithuanian experience in the context of globalisation // Technological and economic development of economy. *Baltic Journal on Sustainability*, 14 (1), 29-37. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.3846/2029-0187.2008.14.29-37>
3. Gruževskis, B., Kleinaitė, I., Moskvina, J. Ir Vasiljevienė, N. (2006). *Įmonių socialinė atsakomybė*. Vilnius: Trišalės tarybos sekretoriatas.
4. Holjevac, I. A., Maskarin, H. (2007). Ethics as a Dimension of Quality and Social Responsibility – Case of Tourism and Business Education in Croatia. *Seventh International Conference on “Enterprise in Transition”, session I-2. Ethics and social responsibility in specific industrial contexts. Split - Bol, May 24-26*, p. 1-9.
5. Jones, T. M. (1980). Corporate Social Responsibility Revisited, Redefined. *California Management Review*, 22(3), 59–67. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.2307/41164877>
6. Kotler, P., & Lee, N. (2008). *Corporate social responsibility: Doing the most good for your company and your cause*. John Wiley & Sons.
7. Marčinskas, A. ir Seiliūtė, J. (2008). Socialinė atsakomybė viešajame sektoriuje ir versle: lyginamoji analizė. *Viešasis administravimas*, (1), 70-79. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/14896>.
8. Rybnikova, I., Toleikienė, R. (2015). Socialinė organizacijų atsakomybė: vadovų □takos reikšmė viešojo sektoriaus kontekste // socialinė atsakomybė versle ir viešajame sektoriuje. Mokslo studija. ŠU, 2015.
9. Šimanskienė, L. ir Kutkaitis, A. (2009). Logistikos įmonių darni plėtra panaudojant logistikos lygio indeksą (LPI). *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*, 19 (4), 3-9. Prieiga per internetą: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2009~1367169688114/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>
10. Solihin, I., Sujana, F. R., Apriyani, G., Faritsal, A., Butar, D. A. B., & Hidayat, R. T. (2022). Behavioral Analysis of SME's Business Plan Preparation Before and After Running a Business: The Case Of Indonesia: *central asia and the caucasus*, 23(1), 1293-1300. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.37178/ca-c.23.1.130>.
11. Tauginienė, L. (2018). *Socialinė atsakomybė universiteto mokslinės veiklos valdyme*: disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
12. Vasiljevienė, N. (2006). *Organizacijų etika: institucinės etikos vadybos sistemos*. Vilnius: Ciklonas.
13. Ward, H. (2004). Public sector roles in strengthening corporate social responsibility: taking stock. Washington, DC: World Bank.

ASSESSMENT OF SOCIAL RESPONSIBILITY IN THE PUBLIC SECTOR

Agota Meištaitė, Aleksandras Patapas

Mykolas Romeris University

Ateities Str. 20, LT-08303, Vilnius

Summary

Relevance of the topic. The concept of social responsibility has become one of the most widely discussed in the last few decades in the context of the development of business, science and society. Although not new, it is being updated today. Understanding the importance and need for social responsibility, companies integrate its aspects into their daily activities, but problems arise when it comes to assessing corporate social responsibility in practice, i. y. from the user's point of view. The current methods of assessing corporate social responsibility (SR) are rather limited, covering only a certain area of corporate social responsibility (e. g. environmental) or individual criteria. Furthermore, the assessment of SR itself is not consistent and systematic. Businesses, especially international ones, often claim to be socially responsible, but the public sector still lags far behind in this area (Gruževskis, Vasiljeviėnė, Moskvina, Kleinaitė, 2006). The fact that there is no suitable tool for assessing corporate social responsibility (Šimanskiėnė, Kutkaitis, 2009; Marčinskas, Seiliūtė, 2008) can lead to two interrelated reasons. First, the assessment of SR from a consumer perspective is still a new and limited area of research. Secondly, in order to systematically assess corporate social responsibility, it is first necessary to define what it covers. It is important to identify the criteria that underpin the assessment of SR in the public sector, which would be relevant to consumers, and to find the most appropriate way to assess those criteria. Therefore, a scientific problem is formulated - how the social responsibility of public sector companies should be assessed.

In principle, the idea of social responsibility must be seen not only as a moral imperative, but as an instrument of concrete action used to solve problems. Social responsibility inspires the expression of sustainability in concrete actions. It is often difficult to make a clear distinction between social responsibility and sustainability, as social responsibility can be seen as a concept that seeks to combine economic, social and sustainability goals holistically.

The object of the research is the assessment of social responsibility in the public sector.

The aim of the study is to assess the aspects of social responsibility in the public sector.

Research objectives:

1. To analyze the concept of social responsibility from the theoretical point of view.
2. To define criteria for assessing social responsibility in the public sector.
3. To review aspects of social responsibility in the public sector.

Research methods: analysis of scientific literature, analysis of documents. Synthesis and generalization methods are used to summarize the collected scientific literature and to form the basis for the evaluation of the process. The obtained data are systematized and summarized.

Generalization: an overview of SR in the public sector suggests that the implementation of SR in public sector organizations requires, in particular, an appropriate legal framework that compels both managers and their employees, as well as stakeholders, to adhere to the principles of social responsibility. In this way, the principles of corporate social responsibility would gain stability and provide guidance, regardless of changes in policy or political actors, as valid criteria for evaluating the performance of public sector organizations.

Key words: social responsibility, public sector, evaluation.